

تئاتر کودکان در سرای اهل قلم

مریم نبی زاده

نشست نقد و بررسی کتاب با تئاتر کودکان ۳ تا ۵ سال نوشته‌ی دبی چالمرز ترجمه‌ی «منوچهر اکبرلو» در سرای اهل قلم با حضور حسن دولت‌آبادی، رحمت امینی و منوچهر اکبرلو از کارشناسان حوزه‌ی تئاتر برگزار شد. آیا همه‌ی شما امروز داستان‌تان را با خود آورده‌اید؟ کسی هست که پایش را با خودش آورده باشد؟ چه تعداد دست با خودتان آورده‌اید؟ این‌ها بخشی از یکی از صفحات کتاب «تئاتر با کودکان سه تا پنج سال» است که در جلسه‌ی این هفته‌ی سرای اهل قلم، مورد نقد و بررسی قرار گرفت.

دکتر رحمت امینی مدرس دانشکده‌ی سینما و تئاتر دانشگاه هنر تهران، با خواندن این سطرها از فصل دوم کتاب با عنوان «گرم کردن» گفت: این فصل از کتاب می‌گوید که یک مربی کودک وقتی می‌خواهد تمرین تئاتر با کودکان سه تا پنج سال را آغاز کند باید به آماده‌سازی ذهنی، رفیق شدن و بردن آنان به دنیای تخیل و فانتزی بپردازد. دکتر امینی به عنوان دبیر نشست با ابزار خرسندی از استقبال حضار گفت: در حال حاضر استقبال از چنین برنامه‌ها و جلساتی به این شدت و حدتی که امروز می‌بینیم نیست و شاید دلیل بسیاری از مشکلات حوزه‌ی هنر و تئاتر، کم‌توجهی به اصل و عمق ماجراها باشد. به این معنی که توجه به بحث‌های پژوهشی از اندیشیدن به آن‌ها آغاز می‌شود تا کار و عمل، سر و سامان بیشتری به خود بگیرد. این‌ها چیزهایی است که بارها گفته شده و کمتر به آن‌ها عمل شده است. وی حکایت ترجمه شدن کتاب را این‌گونه تعریف کرد: هنگام پژوهش در حوزه‌ی تئاتر کودک، اصل این کتاب

را به زبان انگلیسی در کتابخانه‌ی فرهنگستان هنر مشاهده کردم. برداشت‌های خودم را برای پایان‌نامه‌ام انجام داده و منوچهر اکبرلو را از وجود چنین منبعی آگاه ساختم. ایشان به سرعت اصل کتاب را از فرهنگستان گرفت، در طول سه ماه آن را ترجمه و به بازار نشر عرضه کرد.

منوچهر اکبرلو مؤلف، مترجم و کارشناس حوزه‌ی تئاتر در ادامه‌ی این نشست با بیان این که هر چیزی که مهارتی باشد قابل تولید است، اظهار داشت: کل کتاب‌های منتشر شده در زمینه‌ی مهارت و به ویژه هنر تئاتر به چهار دسته تقسیم‌بندی می‌شوند که عبارتند از: کتاب‌های تاریخی و تاریخچه‌ای، کتاب‌های نظری، نمایش‌نامه‌ها و تجربیات.

وی در خصوص کتاب‌های نوع تاریخی و تاریخچه‌ای اظهار داشت: این نمونه

شامل تاریخچه نمایش در ایران، یونان باستان و در تئاترهای کودک دهه‌ی ۵۰ است. اکبرلو ادامه داد: کتاب‌هایی که بحث‌های نظری را مطرح می‌کنند غالباً به این پرسش بنیادی پاسخ می‌دهند که آیا اساساً می‌توانیم چیز ویژه‌ای تحت عنوان تئاتر کودک و نوجوان داشته باشیم یا خیر. آیا چیزی با نام کارگردانی ویژه تئاتر کودک و نوجوان در مقابل تئاتر بزرگسال داریم یا خیر؟ با این پرسش بسیار مهم دوران معاصر که رسانه‌های همگانی کودکان ما را تحت بمباران رسانه‌ای قرار داده‌اند آیا هنوز دوران کودکی وجود دارد؟

نیل پستمن استاد علوم و فنون دانشگاه نیویورک و صاحب‌نظر در زمینه‌ی رسانه و تکنولوژی پیش از این، پرسش اکبرلو را این چنین مطرح کرده بود. آیا به زمانه‌ی نرسیده‌ایم که دوران کودکی از بین رفته و کودکان به واسطه‌ی حضور رسانه‌هایی مانند اینترنت، ماهواره و شبکه‌های گسترده به دنیای بزرگسالی پرتاب شوند؟

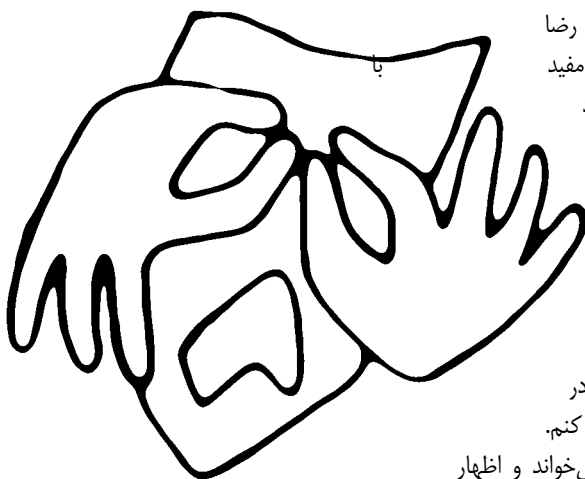
وی پرسش پستمن را برای کسانی که اهل کار با کودک یا کار با رسانه‌اند، تکان‌دهنده توصیف کرده و ادامه می‌دهد: کتاب تئاتر و کودکی به کوشش سیدحسین فدایی‌حسین نیز از معدود آثار ایرانی است که در رابطه با تئاتر و دنیای کودکی به بحث‌های نظری و فلسفی پرداخته و حتی در خصوص بزرگسالانی که هنوز به اصطلاح امروزی‌ها کودک درون‌شان را فراموش نکرده‌اند و همراه کودکان‌شان تئاتر کودکانه می‌بینند و لذت می‌برند، بحث‌های نظری خوبی ارائه داده است. این مؤلف و مترجم، بخش سوم را مربوط به آثار و متون نمایشی منتشر شده در این حوزه عنوان کرده و می‌گوید: بخش تجربیات نیز عرصه‌ای است که در آن، شخصی مانند مدرس، معلم یا مربی، در برهه‌ای از زمان بازیگر بوده و تجربیاتی که در دوره‌های مختلف زندگی از سر گذرانده را به رشته‌ی تحریر درآورده است.

اکبرلو تئاتر ایران را در بخش ثبت و ضبط تجربیات بسیار ضعیف توصیف کرده و اضافه می‌کند: آثار موجود در این زمینه، شاید از ۵ یا ۱۰ اثر تجاوز نکند. حال آن که مکتوب کردن تجربیات برای اروپایی‌ها و مخصوصاً آمریکایی‌ها به ویژه پس از طی هر دوره و تجربه از کار و زندگی، امری بسیار عادی به شمار می‌آید.

به گفته‌ی این کارشناس حوزه‌ی تئاتر، از جمله کسانی که تجربیات‌شان را در طول تاریخ تئاتر ایران به شکل مدرن از دوران مشروطه و هم‌عصر با آخوندزاده به ثبت رسانده‌اند مشخصاً می‌توان به عبدالحسین نوشین، پدر تئاتر ایران و مهین اسکویی کارگردان و مدرس تئاتر و مترجم آثار نمایشی اشاره کرد.

وی افزود: همه بر این عقیده‌اند که تئاتر کودک ایران زمین در دهه‌ی ۵۰ با تأسیس بخش تئاتر کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شکل گرفت. آن زمان دانالافان از آمریکا آمده بود می‌خواست بخش تئاتر را در کانون راه‌اندازی کند. اما آیا قبل از این تاریخ، تئاتر کودک داشتیم یا خیر؟ اگر داشتیم کجا به ثبت رسید؟ یا از حدود ۲۰ سال گذشته نمایش‌نامه کودک چاپ شده‌ای در اختیار داریم یا خیر؟

اکبرلو پس از طرح این پرسش‌ها ادامه داد: از آنجایی که در زمینه‌ی تاریخ تئاتر ایران چیزی مکتوب نشده نمی‌دانیم در این کانون چه اتفاقاتی افتاده. آن عده از دوستان نسل اولی که در قید حیات هستند، به این حد از گفتار قناعت کرده‌اند که در کانون به ما آموزش‌هایی می‌دادند و ما هفته‌ای یک‌بار عازم شهرستان‌ها می‌شدیم تا آموخته‌هایمان را به کودکان انتقال دهیم. بعد از آن به تهران بازمی‌گشتیم و به دانالافان، مفید و یا کسانی که در کانون بودند گزارش کار می‌دادیم دوباره ایده و طرحی را دریافت کرده و عازم شهرستان می‌شدیم.

وی از بهرام شاه‌محمدلو، رضا بابک، رضا فیاضی، بهروز غریب‌پور و خانواده‌ی مفید عنوان شخصیت‌های نسل اول تئاتر کشور نام می‌برد و با استناد به اظهارات شخصیت‌های نسل اول تئاتر ایران مانند «عزت... انتظامی» و «علی نصیریان» از دهه‌ی ۴۰ به عنوان دهه‌ی طلایی تئاتر ایران نام می‌برد. اکبرلو می‌گوید: وقتی در دانشگاه این را سر کلاس‌ها می‌گویم دانشجو دست بلند می‌کند و می‌پرسد این‌ها مگر چه کار می‌کردند؟ و من به علت کمبود منابع نمی‌دانم در جواب دانشجویانم چه بگویم و به کدام کتاب استناد کنم.

اکبرلو کتاب اسکویی را جزو منابع موجود می‌خواند و اظهار

می‌دارد: به این کتاب نیز ایرادات بسیاری وارد شده، اما حُسن بزرگش این است که

بخشی از تاریخ تئاتر ایران را درست یا غلط به رشته‌ی تحریر درآورده و این دیگران هستند

که باید ببینند و این اثر تاریخی به‌جا مانده را به بوته‌ی نقد بگذارند؛ زیرا تنها در این صورت است که می‌توانیم پی ببریم در دهه‌ی ۴۰ و ۵۰ در تئاتر چه اتفاقاتی در این مرز و بوم رخ داده است.

وی ادامه می‌دهد: در این کتاب بر آنیم تا بگویم هنرمندان به تئاتر به عنوان یک واسطه‌ی فوق برنامه و تفننی نگاه نمی‌کنند، بلکه آن را ابزاری می‌دانند که تربیت‌کننده‌ی شهروندان مسؤو و متعهد است. شهروندانی که در آینده درست زندگی کنند، با دیگران ارتباط برقرار کنند، درست رفتار کنند و مهارت‌هایی را فرا بگیرند تا بتوانند گرهی از مشکلات موجود بگشایند.

این مترجم، از کتاب تعلیم از راه تئاتر، سیدحسین فدایی‌حسین یاد کرده و اضافه می‌کند: مجموعه مقالات این کتاب به بیان تجربیات گروه‌ها و شرکت‌های خصوصی برگزارکننده دوره‌های آموزشی تئاتر تعلیمی در کشورهای مختلف پرداخته است. به عنوان نمونه، دبیرستانی در منطقه‌ی جنوب شهر یکی از کشورها از یکی از این شرکت‌ها برای مهار پرخاشگری در این مرکز علمی دعوت می‌کنند تا با اجرای تئاتر تعلیمی این معضل رفتاری را کنترل کرده یا به حداقل برسانند. این گروه در مدت حضور دو تا سه ماه در میان دانش‌آموزان، آنان را به شدت درگیر موضوع کرده و از آنان مشارکت می‌جویند. و این به معنی آن است که بزرگ‌ترین ابزار تئاتر تعلیمی، مشارکت گروه‌های هدف است.

اکبرلو در جمع‌بندی اظهارات خود به عنوان کتاب اشاره و تأکید کرد: تئاتر با کودکان سه تا پنج سال با عبارت «تئاتر برای کودکان سه تا پنج سال» متفاوت است. منظور کتاب حاضر این نیست که یک گروه حرفه‌ای بیاید تئاتر اجرا کند و گروه هدف نظاره‌گر باشند، بلکه گروه هدف اجراکننده تئاتر است و هدف اصلی از به‌کارگیری شیوه‌ی تعلیمی، اجرای تئاتری است که در آن تماشاگر و بازیگران کودکان هستند؛ خودشان پیام‌ها را انتقال داده و از این پیام‌ها تأثیر می‌پذیرند.

دکتر حسن دولت‌آبادی، دکترای درجه‌ی یک کارگردانی و یکی از کارشناسان حوزه‌ی تئاتر در ادامه‌ی این نشست می‌گوید: جای خالی چنین کتابی در مجموعه کتب موجود در کشور بسیار احساس می‌شد و این به منزله‌ی تأیید این مطلب است که ما تجاربی در عرصه‌ی تئاتر داریم، اما آن‌ها را مدون نکرده‌ایم.

وی از اشکالات نگارشی به عنوان بزرگ‌ترین مشکل کتاب یاد کرده و گفت: «جدی بودن اشکالات نگارشی حکایت از آن دارد که این کتاب شتاب‌زده ترجمه شده است.

دولت‌آبادی از این‌که در کتاب پیش‌بینی شده تا کودکان در کلاس‌ها همراه با والدین‌شان شرکت کنند به عنوان نارسایی نام برده و اظهار می‌دارد: در این حالت سه پرسش مطرح می‌شود. یکی این‌که آیا حضور همه‌ی والدین در این جلسات ممکن است؟ در صورتی که برخی والدین شرکت نکنند به دلیل وابستگی کودکان به آنان و مقایسه بین کودکی که والدینش شرکت کرده و او که والدینش شرکت نکرده‌اند، چه عوارض روحی و روانی ایجاد می‌شود؟ و این‌که حضور بزرگسالان در تمرینی که کودک به مربی خود اعتماد کرده و با او صمیمی می‌شود، چه‌قدر می‌تواند مانع از بروز شکوفایی و خلاقیت کودکان شود؟ این کارشناس حوزه‌ی تئاتر در ادامه‌ی سخنان خود اضافه می‌کند: مطلبی در صفحه ۱۲۳ زیر تیتر کارگروهی در کلاس‌های آزاد آمده که عیناً تکراری بوده و برای بار دوم تایپ شده است.

دولت‌آبادی، ارائه‌ی نمونه‌های عملی تمرینی را از ارزش‌های والای این کتاب برشمرده و می‌گوید: با این حال در جاهایی این نمونه‌های عملی وجود ندارد. مشخصاً در صفحه‌ی ۷۸ زیر تیتر ایجاد تنوع در حرکت به نمونه‌های حرکتی اشاره نمی‌شود و احساس می‌کنم مترجم می‌توانست این نمونه‌های حرکتی را شناسایی کرده و به کتاب اضافه کند.

ای کارشناس ارشد تئاتر، ترجمه نشدن تعدادی از کلمات لاتین را از دیگر مواردی دانست که لازم است در چاپ دوم، توسط مترجم مورد بازبینی قرار گیرد.

دولت‌آبادی، عدم اندیشیدن نویسنده به اجرای عمومی تئاترهای کودکان را امتیاز مثبتی دانسته و ادامه می‌دهد: کودکان مهدکودکی برای این ساخته نشده‌اند که با آن معصومیت‌شان برای ما تئاتر اجرا کنند و ما لذت ببریم. وی به یک نکته ثابت و مشوق در سراسر کتاب اشاره کرد و می‌گوید: در این کتاب دائماً به ما به خواننده به عنوان مربی گوشزد می‌شود که بچه‌ها را تشویق کن. در جایی از کتاب نیز آمده که اصلاً رفتار بد، عمل بد، تمرین بد و بازی بد وجود ندارد. هر کاری که کودکان می‌کنند در راستای اهدافی است که مربی کودک دارد، پیگیری می‌کند و انتقال چنین مفاهیمی توسط نویسنده و مترجم، بسیار بارز است.

هر یک از فصل‌های این کتاب دارای پنج بخش کلی است. ابتدا مربی را با مفهوم فصل آشنا کرده و او را برای ورود به مباحث تمرینی آماده می‌سازد. سپس چگونگی ایجاد شرایط برای رسیدن به فضای مساعد کودکان را توضیح می‌دهد. در این‌جا منظور از فضا، فضای مکانی و فضای حسی در نمایش‌نامه است. مارتین اسلیم در کتاب نمایش چیست می‌گوید: نمایش یک شبه‌معجزه است. در سالن، آدم‌هایی که به دیدن تئاتر می‌آیند از فضاهای حسی گوناگون می‌آیند، در مسیر یک حس و تفکر واحد قرار می‌گیرند و مشترکاً دنبال آن حس می‌روند. اقدام عملی و رسیدن به موفقیت با تمرین‌هایی که در کتاب داده می‌شود، میسر می‌گردد و در پایان هر فصل نیز جمع‌بندی لازم صورت می‌گیرد.

اریک وون، روان‌شناس اتریشی در کتاب بازی می‌گوید: همه‌ی انسان‌ها به نوازش نیاز دارند. در سنین گوناگون فقط جنس این نوازش عوض می‌شود. مثلاً بچه‌های کوچک در کودکی نوازش لمسی را دوست دارند و نوازش در بزرگسالی از مورد توجه قرار گرفتن تأمین می‌شود. یک فوتبالیست از گل زدن و بازیگران تئاتر از کف زدن تماشاگران.

کتاب حاضر به این نکته بسیار توجه می‌کند. این پدیده در کارهایی مانند پرت کردن توپ، احساس می‌شود. نویسنده در جاهایی مستقیماً به سراغ لمس رفته و خطاب به مربیان می‌گوید: وقتی از کودک خداحافظی می‌کنید او را بوسیده و بغلش کنید آن وقت است که شما را قبول خواهد کرد.

این کارشناس بازیگری و کارگردانی، از توجه به تخیل به عنوان یکی از مبانی کتاب و ضرورت زندگی کودکان نام برده و می‌گوید: در روان‌شناسی دو نوع تخیل ایستا و پویا وجود دارد که نوع ایستای آن مهلک و نوع پویای آن عامل تمام اختراعات و اکتشافات بوده؛ در این میان تئاتر نیز محصول تخیل است و بی‌دلیل نیست که یک تعریف واحد از هنر و تئاتر که همه قبول داشته باشند تاکنون به وجود نیامده و به وجود نخواهد آمد.

وی ادامه می‌دهد: نویسنده تا صفحه‌ی ۱۲۶ برای چگونگی کار با کودکان بسترسازی می‌کند و از صفحات ۱۲۷ تا ۱۵۵ چگونگی تولید تئاتر از یک داستان را آموزش می‌دهد.

نویسنده کتاب یک جمع‌بندی پایانی هم دارد و از نظر صنفی این مسئله را فراموش نمی‌کند که مربی قرار است زندگی‌اش از راه آموزش تئاتر بگذرد. لذا در پایان کتاب خطاب به مربی می‌گوید چه‌طور قرارداد ببندد و در مهدکودک چگونه با وی برخورد می‌شود ضمن آن که پیشنهاد می‌کند مربی قبل از هر اقدامی ساختمان را از نزدیک مشاهده کرده امکانات آن را تدارک ببیند.

دولت‌آبادی در خاتمه انتقادات خود می‌گوید: کتاب تئاتر با کودکان سه تا پنج سال مجموعه‌ی ۲۰ کتاب است که در قالب تئاتر کاربردی شده و مفاهیمی را فراهم کرده تا هر کس که روش اجرای کار تئاتر با کودکان را نمی‌داند، از این پس فرا بگیرد. کتاب ساده‌ای نیست، اما به زبان ساده نوشته و ترجمه شده است.

منوچهر اکبرلو، که نویسندگی ادبیات کودک دفاع مقدس را نیز در کارنامه‌ی خود دارد، در ادامه‌ی نشست در پاسخ به چرایی حذف تعدادی از نمونه‌های عملی کتاب اظهار داشت: نمونه‌های ذکر شده در متن اصلی در ایران قابلیت اجرا نداشت. ضمناً از آن جایی که نتوانستم جایگزین مناسبی برای این نمونه‌ها بیابم، به ناچار آن‌ها را حذف کردم.

دکتر امینی در جمع‌بندی این نشست بعد از طرح این پژوهشی که آیا پدر و مادر ایرانی تئاتر را به عنوان ابزار تعلیمی- تربیتی باور دارند یا خیر؟ پیشنهاد کرد: دانشجویانی که پایان‌نامه‌ای در حیطه‌ی تئاتر کودک و نوجوان دارند به جست‌وجوی پاسخی برای این پرسش اساسی باشند و ببینند اگر والدین ایرانی این را باور ندارند چگونه می‌تواند در آن‌ها به وجود بیاید.

وی گفت: این باور به نوع تفکر فرهنگی ما برای تئاتر به وجود می‌آید و باید از آموزش و پرورش آغاز شود. امینی ادامه داد: ما انتظار نداریم با آرا و اندیشه‌هایی که در این نشست‌ها رد و بدل می‌شود، تئاتر کودکان و تئاتر تعلیمی را تکان دهیم ولی انتظار داریم بذرهای این تفکر پاشیده شود و آرام آرام جوانه بزند.

دولت‌آبادی نیز در تکمیل سخنان دکتر امینی گفت: اگر به مدیران اجتماعی این موضوع تفهیم شود که تئاتر می‌تواند در آینده بسیار نزدیک یا همین امروز بسیاری از هزینه‌های مربوط به مواجهه خشونت‌آمیز پلیس را کم کند یا از بین ببرد و جامعه را به سر منزل سلامت و آرامش طبیعی برساند، آنان نیز به‌طور قطع و یقین به فکر استفاده از تئاتر برو خواهند آمد.